

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

3ο μάθημα

Δρ. Κωνσταντίνος Ευθυμίου
ΑΘΗΝΑ 2008

Κ. Ευθυμίου Γ-Σ Θ.Π.

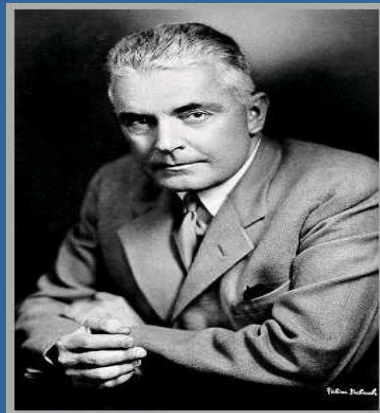
1

Κ. Ευθυμίου Γ-Σ Θ.Π.

2

- Give me a dozen healthy infants, well-formed, and my own specified world to bring them up in and I'll guarantee to take any one at random and train him to become any type of specialist I might select – doctor, lawyer, artist, merchant-chief and, yes, even beggar-man and thief, regardless of his talents, penchants, tendencies, abilities, vocations, and race of his ancestors. I am going beyond my facts and I admit it, but so have the advocates of the contrary and they have been doing it for many thousands of years.(1930)

Κ. Ευθυμίου Γ-Σ Θ.Π.

3

A call to arms within psychology

- "Psychology as the behaviorist views it is a purely objective experimental branch of natural science. Its theoretical goal is the prediction and control of behavior. Introspection forms no essential part of its methods, nor is the scientific value of its data dependent upon the readiness with which they lend themselves to interpretation in terms of consciousness. The behaviorist, in his efforts to get a unitary scheme of animal response, recognizes no dividing line between man and brute. The behavior of man, with all of its refinement and complexity, forms only a part of the behaviorist's total scheme of investigation."
- Watson (1913), p. 158.

Κ. Ευθυμίου Γ-Σ Θ.Π.

4

Η θεωρητική αρχή που αντιπροσώπευε ο Watson:

- (i) psychology must be a science (an implicit assumption, unquestioned at the time by advocates and critics alike),
- (ii) a fundamental principle of science is that its data must come from publicly observable phenomena,
- (iii) what is taken to be the subject matter of psychology, namely consciousness, does not satisfy that principle because it cannot be observed publicly,
- (iv) the methods to which psychology must resort for studying consciousness, namely introspection, are not scientific methods,
- (v) therefore, the psychology of the time was not a science.

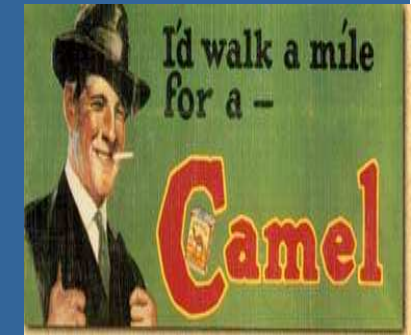
Watson (1913), p. 19

Κ. Ευθυμίου Γ-Σ Θ.Π.

5

Ο Watson στην διαφήμιση

Ο Watson καινοτόμησε στη διαφήμιση χρησιμοποιώντας την έκκληση συγκινήσεων, συνδέοντας τα με την πίστη σε εμπορικά σήματα προϊόντων

Κ. Ευθυμίου Γ-Σ Θ.Π.

6

- Τη θεωρία της κλασικής εξαρτημένης μάθησης που διερεύνησε ο Ραβλιν, εισήγαγε ουσιαστικά στο χώρο της Ψυχολογίας ο J. B. Watson (1878-1958). Ο Watson υποστηρίζει ότι αντικείμενο της μελέτης της ανθρώπινης συμπεριφοράς θα πρέπει να είναι μόνο η παρατηρήσιμη και έκδηλη συμπεριφορά και όχι οι ενσυνείδητες (ή πολύ περισσότερο οι ασυνείδητες) διεργασίες (Watson, 1914, 1924).
- Σύμφωνα με τον Watson, όλη η συμπεριφορά του ατόμου είναι προϊόν μόνο της μάθησης και υπακούει στις συνδέσεις που λαμβάνουν χώρα κατά το πρότυπο

‘Ερέθισμα - Αντίδραση’ (Stimulus - Response)

Κ. Ευθυμίου Γ-Σ Θ.Π.

7

- Ο Watson διακρίνει τη συμπεριφορά (αντιδράσεις) σε δύο κατηγορίες: την έκδηλη και την άδηλη ή εσωτερική (νευρομυϊκές αντιδράσεις, ορμονικές αλλαγές, σκέψη, συναισθήματα). Πίστευε μάλιστα ότι από τα συναισθήματα μόνο αυτά του φόβου, της οργής και της αγάπης είναι ενδιάθετα, υπάρχουν, δηλαδή, από τη στιγμή της γέννησης και προκαλούνται από οξύ ή απότομο θόρυβο, ανάσχεση της κίνησης των μελών του σώματος και ψηλάφισμα των γεννητικών οργάνων, αντίστοιχα.
- Για τον Watson, η προσωπικότητα είναι το σύνολο των παρατηρήσιμων συμπεριφορών που αναπτύσσει το άτομο. Κατά συνέπεια, η προσωπικότητα δεν είναι τίποτα άλλο από το άθροισμα των εξαρτήσεων που έχει αποκτήσει το άτομο. Όλη η προσωπικότητα είναι κατ’ αυτόν επίκτητη και η κληρονομικότητα δεν παίζει κανέναν σχεδόν ρόλο. Ο Watson υποστήριξε ότι ο άνθρωπος έρχεται στον κόσμο με λίγα μόνο αντανάκλαστικά και βασικά συναισθήματα.

Κ. Ευθυμίου Γ-Σ Θ.Π.

8

Μέσω της κλασικής εξαρτημένης μάθησης τα αντανακλαστικά συνδέονται με ερεθίσματα και έτσι εμπλουτίζεται το ρεπερτόριο της συμπεριφοράς του. Η προσωπικότητα του κάθε ατόμου καθορίζεται από το περιβάλλον και τη συστηματική επίδραση που θα ασκήσει η οικογένεια, το σχολείο και η ευρύτερη κοινότητα. Ήταν τόσο μεγάλη η πίστη του στη δύναμη της αγωγής και του περιβάλλοντος, που υποστήριζε ότι κατά την ανατροφή των παιδιών, αυτά θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ώριμοι νέοι και να αποφεύγονται συναισθηματισμοί και επίδειξη μεγάλης τρυφερότητας (Watson, 1928).

Ο Watson πρόσθεσε άλλες δύο αρχές βασικές για τη διαδικασία της μάθησης:

- α) Την **αρχή της υποκατάστασης**, σύμφωνα με την οποία για να πάρει ένα ουδέτερο ερέθισμα τη θέση του ανεξάρτητου, φυσικού ερεθίσματος και να προκαλεί μια εξαρτημένη αντίδραση κατά αυτόματο τρόπο (να γίνει, δηλαδή, υποκατάσταση), απαιτείται ενδυνάμωση του δεσμού αυτού. Αν και ο Watson κάνει μια νύξη για **ενίσχυση** του δεσμού, απορρίπτει σε θεωρητικό επίπεδο το νόμο του αποτελέσματος, θεωρώντας ως μόνη ικανή συνθήκη την χωροχρονική συνεξάρτηση, προκειμένου να εδραιωθεί μια συμπεριφορά.
- β) Την **αρχή του πρόσφατου και της συχνότητας**, σύμφωνα με την οποία, όσο πιο πρόσφατο είναι το ερέθισμα και όσο πιο πολλές φορές επαναληφθεί προκαλώντας την ίδια αντίδραση, τόσο αυξάνεται η πιθανότητα να εκτελείται συχνότερα η συμπεριφορά αυτή και να συντελεστεί η μάθηση.

Η συμβολή του Thorndike (1874-1949)

E. L. Thorndike: **Law of Effect**

“Behavior that is followed by consequences satisfying to the organism will be repeated, and behavior that is followed by noxious or unpleasant consequences will be discouraged.”

Η μάθηση είναι το αποτέλεσμα της σύνδεσης ανάμεσα στα ερεθίσματα και τις επιτυχημένες αντιδράσεις (συντελεστική μάθηση). Αντιδράσεις, δηλαδή, που επέφεραν ένα επιθυμητό ή θετικό αποτέλεσμα. Ο οργανισμός μαθαίνει τις συνδέσεις αυτές και απορρίπτει τις ατελέσφορες συνδέσεις (όσες δεν οδηγούν σε επιθυμητό αποτέλεσμα). Κατά τον Thorndike, ο οργανισμός (ζώο ή άνθρωπος) στην προσπάθειά του να επιλύσει ένα πρόβλημα ή μια κατάσταση διέρχεται διαφόρων συμπεριφορών, συχνά κατά τρόπο τυχαίο και αντανακλαστικό. Όταν τελικά μετά από σειρά προσπαθειών, και πιθανώς με τυχαίο τρόπο, κάποια μορφή συμπεριφοράς οδηγήσει στην επιτυχημένη λύση του προβλήματος, τότε την αποτυπώνει για να την χρησιμοποιήσει ξανά στο μέλλον. Ταυτόχρονα, το άτομο απορρίπτει και αφήνει κατά μέρος όσες συμπεριφορές ήταν αναποτελεσματικές ή όσες του προκάλεσαν δυσάρεστα συναισθήματα.

Η μάθηση αυτή ονομάζεται **‘μάθηση μέσω δοκιμής και πλάνης’**. Αντιδράσεις (συμπεριφορές) που εμφανίζονται πριν από μια ευχάριστη κατάσταση, έχουν μεγάλη πιθανότητα να επαναληφθούν. Όταν, μάλιστα, η σύνδεση επαναλαμβάνεται με σταθερό σχετικά τρόπο, τότε αρχίζει να αποτελεί μόνιμο χαρακτηριστικό του ατόμου. Αντίθετα, συμπεριφορές που εμφανίζονται πριν από δυσάρεστες καταστάσεις, όπως π.χ., τιμωρία, αρνητικά συναισθήματα κλπ, εγκαταλείπονται. Τη διαδικασία μάθησης που περιέγραψε ο Thorndike χρησιμοποίησε αργότερα ο Skinner για να διατυπώσει τη θεωρία της λειτουργικής μάθησης.

Η συμβολή του Guthrie (1886-1959).

Η απλή χρονική σύμπτωση ενός ερεθίσματος και μιας αντίδρασης είναι αρκετή ώστε να δημιουργηθεί μεταξύ τους ένας άρρηκτος δεσμός, χωρίς να υπάρχει ανάγκη αμοιβής ή ποινής ούτε ανάγκη ικανοποίησης βασικών αναγκών. Δεν απαιτείται, δηλαδή, θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα (Κολιάδης, 1989). Εάν υπάρχουν αποτελέσματα, αυτά απλώς σηματοδοτούν το χρονικό τέλος του δεσμού ερέθισμα-αντίδραση. Λειτουργούν ως ένα σύνορο που αποτρέπει τη σύνδεση του ερεθίσματος με μια άλλη αντίδραση και συνεπώς την κατάργηση της μάθησης. Μια πολύπλοκη συμπεριφορά, για τον Guthrie, είναι μια συνήθεια, ένα πλέγμα διαδοχικών κινήσεων (σχετικά στερεότυπων), οι οποίες προκαλούνται από ορισμένα ερεθίσματα.

Mary Cover Jones (1924)

Fear can be extinguished using Pavlovian procedures

Boy named Peter
CS= white rabbit
UCS =candy

Conditioned fear to rabbit, then extinguished it using counter-conditioning

Prior to Extinction

CS rabbit ----CR fear (and avoidance)

UCS candy ----positive emotions (approach)

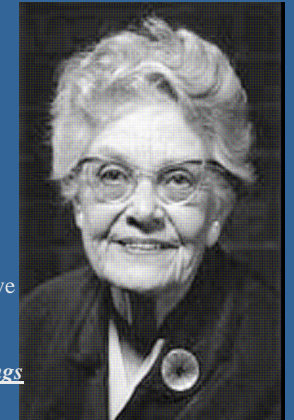
Counter-Conditioning

CS .

UCS-----UCR positive emotions

After many CS-UCS pairings (trials)

CS rabbit -----CR (no fear, approach)

Μάθηση και δυσλειτουργική συμπεριφορά

Οι κλασικοί συμπεριφοριστές ασχολήθηκαν και με την εμφάνιση δυσλειτουργικών μορφών συμπεριφοράς, υποστηρίζοντας ότι η εκδήλωση συμπτωμάτων, ακόμα και σύνθετων, δεν είναι απαραίτητα αποτέλεσμα ασυνείδητων ή εξαιρετικά πολύπλοκων διεργασιών, αλλά ότι μπορούν να ερμηνευτούν και να αλλάξουν όπως κάθε άλλη μορφή συμπεριφοράς.

- Ο Pavlov (1927) προκάλεσε μάλιστα πειραματικές νευρώσεις σε ζώα: Ένας σκύλος έμαθε ως εξαρτημένη αντίδραση να εκκρίνει σίελο κάθε φορά που έβλεπε ένα κύκλο. Στη συνέχεια, έμαθε να κάνει διάκριση στον κύκλο και την έλλειψη (στην έλλειψη δεν παρουσίαζε καμία αντίδραση). Όταν η έλλειψη άρχιζε να μοιάζει με κύκλο, ο σκύλος αρχικά έκανε την διάκριση. Όσο όμως πιο δύσκολη γινόταν η διάκριση, η συμπεριφορά του σκύλου αποδιοργανώθηκε, δίνοντας την εικόνα μιας 'νεύρωσης'.

- Την ίδια περίπου διαδικασία εφάρμοσαν οι Watson και Rayner (1920), όταν εκπαίδευσαν ένα βρέφος, τον Albert, να φοβάται ζώα και αντικείμενα που πριν δεν φοβόταν. Δημιουργώντας σύνδεση ανάμεσα στην επαφή με ένα ποντίκι και στο ξαφνικό χτύπημα ενός σφυριού σε μια ατσάλινη ράβδο, το παιδί άρχισε να φοβάται και να κλαίει, εμφανίζοντας μια εξαρτημένη συναισθηματική αντίδραση. Στη συνέχεια, ο Albert μέσω της γενίκευσης άρχισε να φοβάται και άλλα πράγματα που έμοιαζαν κάπως με το ποντίκι (π.χ., γούνινα παλλά, μια γυνειάδα κλπ).

- Παράλληλα, η θεωρία της μάθησης χρησιμοποιήθηκε για την εξάλειψη προβληματικών αντιδράσεων. Η Jones (1924) προσπάθησε να απομακρύνει το φόβο ενός αγοριού τριών περίπου ετών, του Peter, για τα κουνέλια. Αυτό κατέστη δυνατό με τη σταδιακή απόσβεση της αρνητικής αντίδρασης και την ταυτόχρονη συνεξάρτηση της παρουσίας του κουνελιού με ένα θετικό ερέθισμα (φαγητό). Μετά την απαλλαγή του από το φόβο του κουνελιού, ο Peter σταμάτησε να φοβάται και άλλα αντικείμενα (π.χ., φτερά, βαμβακερό νήμα) που πριν φοβόταν (γενίκευση της νέας μάθησης).

Τεχνικές βασισμένες στη θεωρία της μάθησης για την αντιμετώπιση ποικιλίας προβλημάτων

- α) η **κατακλυσμαία θεραπεία** (απευθείας έκθεση στο φοβογόνο ερέθισμα για ικανό διάστημα και με πρόληψη των πιθανών αποφευκτικών συμπεριφορών) (με αυτή σχετίζεται, χωρίς να ταυτίζεται, η ενδοεκριτική θεραπεία, η οποία είναι επηρεασμένη από τις ψυχοδυναμικές θεωρίες),
- β) η **σταδιακή απόσβεση** (σταδιακή επανα-έκθεση του ατόμου στο φοβογόνο ερέθισμα),
- γ) η **κεκαλυμμένη απόσβεση** (νοητικά, στη φαντασία επανάληψη της δυσλειτουργικής συμπεριφοράς, χωρίς συνέπειες),
- δ) η **αρνητική εξάσκηση** (επαναλαμβανόμενη άσκηση της δυσλειτουργικής συμπεριφοράς με πολύ μικρή ανάπαυση μεταξύ των επαναλήψεων),

ε) ο **κορεσμός του ερεθίσματος** (αδιάκοπη έως κορεσμού επανάληψη της παροχής ενός θελκτικού ερεθίσματος, έως ότου αυτό καταστεί αρνητικό ή ανεπιθύμητο),

στ) το **στρώμα του ενουρητικού**,

η) η **αποστροφική θεραπεία**, κ.ά.

θ) η **συστηματική αποευαισθητοποίηση** (Wolpe, 1961) για την αντιμετώπιση των φοβιών είναι μάλλον η κυριότερη σχετική τεχνική: το άτομο, αφού εξασκηθεί σε τεχνικές χαλάρωσης, έρχεται σε επαφή κατά συστηματικό και σταδιακό τρόπο με το εξαρτημένο (φοβογόνο) ερέθισμα ώστε να υπάρξει απόσβεση (εφόσον ο φόβος, που αποτελεί την εξαρτημένη αντίδραση, παρεμποδίζεται από την κατάσταση χαλάρωσης).

Παραδείγματα

- Αλκοολισμός: Πρόκληση ναυτίας με την χρήση Antabuse
- Παιδόφιλοι: Ηλεκτροσόκ με την παρουσίαση εικόνων παιδιών
- Phobias: Μυοχαλάρωση σε φοβογόνα ερεθίσματα
- Ψυχαναγκαστικές συμπεριφορές: Σοκ στην μη επιθυμητή συμπεριφορά (καταναγκασμό)

• Η θεωρία της κλασικής εξαρτημένης μάθησης χρησιμοποιήθηκε, επίσης, για την κατανόηση του τρόπου ανάπτυξης της γλώσσας και των συμβόλων ως ένα δεύτερο σύστημα σήμανσης (εξαρτήσεις Β' και Γ' τάξης), στην ανάλυση της υπο-ουδικής μάθησης (μάθησης σε επίπεδο μη συνειδητό), στη διαφήμιση (με τη σύνδεση των προϊόντων με θετικά ερεθίσματα, π.χ., φαγητό, ομορφιά, καταξίωση κλπ), στη διερεύνηση της εμφάνισης σωματικών προβλημάτων ως αποτέλεσμα των περιβαλλοντικών συνθηκών μέσα από την μελέτη των συνεξαρτήσεων του ανοσολογικού και του ορμονικού συστήματος με εξωτερικά ερεθίσματα (βλ., Gentry, 1987).